

РОЗРОБКА СИСТЕМНИХ ПРОГРАМ

Робоча програма навчальної дисципліни (Силабус)

Реквізити навчальної дисципліни

Рівень вищої освіти	<i>Перший (бакалаврський)</i>
Галузь знань	<i>12 Інформаційні технології</i>
Спеціальність	<i>123 Комп'ютерна інженерія</i>
Освітня програма	<i>Комп'ютерні системи та мережі</i>
Статус дисципліни	<i>Вибіркова</i>
Форма навчання	<i>очна(денна)</i>
Рік підготовки, семестр	<i>3 курс, осінній семестр</i>
Обсяг дисципліни	<i>4 кредити (ECTS). Обсяг дисципліни - 120 годин, у тому числі 54 аудиторних години та 66 годин самостійної роботи студентів</i>
Семестровий контроль/ контрольні заходи	<i>5 семестр – залік, МКР</i>
Розклад занять	
Мова викладання	<i>Українська / Англійська</i>
Інформація про керівника курсу / викладачів	<i>к.т.н., доцент Павлов Валерій Георгійович, pavlovvg@ukr.net</i>
Розміщення курсу	<i>https://campus.kpi.ua/tutor/index.php?mode=mob&show&irid=218710</i>

Програма навчальної дисципліни

1. Опис навчальної дисципліни, її мета, предмет вивчення та результати навчання

Навчальна дисципліна "**Розробка системних програм**" відноситься до вибіркового освітнього компоненту навчальної програми, а саме до циклу "Вибіркові освітні компоненти з міжфакультетського/факультетського/кафедрального Ф-каталогів". Вона має номер **12** у переліку компонентів освітньої програми.

Причини та мотивація до вивчення: необхідність навчальної дисципліни "Розробка системних програм" є закріплення, поглиблення, узагальнення теоретичних знань та практичних навичок, які отримують студенти під час вивчення дисципліни "Системне програмування", розуміння принципів програмного керування безпосередньо процесору.

Мета навчальної дисципліни: Одержання навичок складання системних програм у відповідності до вимог завдання або технічного завдання і підготовки комплекту документів на програми для її замовника або користувача. Вивчення основних вимог до базових документів системних програм та одержання навичок оформлення таких документів на прикладах реалізації системних програм.

Метою навчальної дисципліни є формування у студентів низки компетентностей, а саме:

ЗДАТНІСТЬ:

- аналізувати процеси, які здійснюються під час трансляції та компіляції;
- розробляти системне програмне забезпечення за допомогою сучасних інструментальних засобів розробки програмного забезпечення;

- налагоджувати системні програми.

1.2. Основні завдання навчальної дисципліни.

Після засвоєння навчальної дисципліни студенти мають продемонструвати такі результати навчання:

ЗНАННЯ:

- взаємодії системних програм під час їх виконання;
- методів опису мов спілкування та мов програмування зокрема;
- моделей та реалізацій контекстно-незалежних та автоматних граматики;
- особливостей та етапів розробки системних програм;
- методів рішення задач лексичної, синтаксичної та семантичної обробки вхідних кодів програм.

УМІННЯ:

- використовувати потрібні інструментальні засоби для вирішення завдань;
- розробити або виконати настройку алгоритму синтаксичного аналізу,
- описати внутрішню форму представлення програм в вигляді графів;
- здійснювати опис та виконувати обробку конкретних операторів комп'ютерних мов.

НАВИЧКИ:

- проведення експериментів, збирання даних та моделювання в комп'ютерних системах;
- спілкуватись усно та письмово з професійних питань українською мовою та однією з іноземних мов (англійською, німецькою, італійською, французькою, іспанською);
- адаптуватись до нових ситуацій, обґрунтовувати, приймати та реалізовувати у межах компетенції рішення.

2. Пререквізити та постреквізити дисципліни (місце в структурно-логічній схемі навчання за відповідною освітньою програмою)

Міждисциплінарні зв'язки: Для успішного вивчення дисципліни «Розробка системних програм» студенти повинні засвоїти матеріал та мати певні знання, вміння та навички з таких дисциплін, як:

- ЗО9 - «Програмування»,
- ПО1 - «Комп'ютерна логіка»,
- ПО6 - «Архітектура комп'ютерів»,
- ПО13 - «Алгоритми та методи обчислень»,
- ПО 7- «Системне програмування».

Знання та навички, які отримуються під час вивчення дисципліни «Курсова робота з Системного програмування», можуть бути використані в подальшому при опануванні наступних курсів:

- ПО6 – «Архітектура комп'ютерів»,
- ПО9 - «Системне програмне забезпечення»,
- ПО17 – «Курсова робота з Архітектури комп'ютерів»,
- ПО18 – «Курсова робота з Системне програмне забезпечення», а також під час дипломного проектування.

3. Зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Методи обробки і перетворень в програмах трансляції

Тема 1.1 Структура системного програмного забезпечення

- *Предмет та задачі курсу.*
- *Склад та призначення системного програмного забезпечення (СПЗ).*
- *Місце та роль трансляторів у СПЗ.*

Тема 1.2. Принципи побудови та види компіляторів.

- *Види трансляторів.*
- *Компілятори та інтерпретатори.*
- *Класифікація компіляторів.*
- *Основні складові компіляторів та послідовність компіляції.*
- *Принципи побудови лексичних таблиць та дерев граматичного розбору.*

Тема 1.3. Автоматизація створення компіляторів

- *Опис компіляторів за допомогою T-діаграм.*
- *Зовнішній (front-end) та внутрішній (back-end) інтерфейс.*
- *Метод розкритки, крос-компіляція, віртуальні машини, JIT-компілятори.*
- *Система YACC.*

Розділ 2. Методи формалізації опису мов програмування

Тема 2.1. Методи опису природних та штучних мов. Метамови.

- *Поняття мови.*
- *Засоби опису мов.*
- *Природні та штучні мови.*
- *Поняття абетки та граматики мови.*
- *Метамови БНФ та РБНФ.*

Тема 2.2. Породжуючи граматики.

- *Поняття породжуючих граматик за Н. Хомським.*
- *Сентенціальна форма виводу.*
- *Основні складові опису граматик.*
- *Приклади опису різних мов за допомогою породжуючи граматик*

Тема 2.3. Класифікація формальних граматик. Побудова синтаксичних дерев.

- *Класифікація граматик за Н. Хомським.*
- *Типи розпізнавачів.*
- *Правила побудови синтаксичних дерев.*

Розділ 3. Перетворення контекстно-вільних граматик.

Тема 3.1. Методи перетворення граматик.

- *Приведена форма контекстно-вільних (КВ) граматик .*
- *Алгоритми видалення ϵ -правил та ланцюгових правил.*
- *Алгоритми видалення непороджуючих та недосяжних символів.*
- *Обов'язкова послідовність отримання приведеної форми КВ граматик.*
- *Перетворення КВ граматик у нормальну форму Хомського.*

- Нормальна форма Грейбах.
- Неоднозначність KB – граматик та поняття направляючих символів.
- S-граматика.
- Q-граматика.
- LL(1)-граматика.
- Перетворення KB - граматик до типу LL(1).
- Алгоритм усунення лівої рекурсії.
- Ліва факторизація.

Розділ 4. Класи синтаксичних аналізаторів.

Тема 4.1. Розпізнавач для регулярних граматик.

- Побудова розпізнавача на основі кінцевого автомату (КА).
- Види опису КА.
- Детерміновані (ДКА) та не детерміновані (НКА) кінцеві автомати
- Алгоритм перетворення НКА в ДКА.
- Регулярні вирази та регулярні множини.
- Алгоритм мінімізації кінцевих автоматів.

Тема 4.2. Розпізнавач для KB - граматик.

- Визначення автомату з магазинною пам'яттю (МП - автомата).
- Детерміновані та недетерміновані МП - автомати.
- Типи граматик передування.

4. Навчальні матеріали та ресурси

4.1. Базова:

1. Abdulaziz Ghuloum. *An Incremental Approach to Compiler Construction, Conference: Scheme and Functional Programming Workshop*, 2006. URL: <http://scheme2006.cs.uchicago.edu/11-ghuloum.pdf>.
2. *Проектування та моделювання програмного забезпечення сучасних інформаційних систем* / Г. В. Табунщик, Т.І. Каплієнко, О.А. Петрова – Запоріжжя : Дике Поле, 2016. – 250 с.,

4.2 Допоміжна:

1. Morgan Kaufmann. *Engineering a Compiler, Second Edition (English) (вид. 2 edition)*. 2011-02-21. ISBN 9780120884780.
2. Morgan Kaufmann. *Advanced Compiler Design and Implementation (English) (вид. 1 edition)*. 1997-08-15. ISBN 9781558603202.
3. *Compiler Design in C (English)*. Prentice-Hall. 1990-01-01. ISBN 9780131550452.
4. *Modern Compiler Implementation in Java (English) (вид. 2nd edition)*. Cambridge University Press. 2002-10-21. ISBN 9780521820608.

Навчальний контент

5. Методика опанування навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Вивчення дисципліни складається з чотирьох етапів, які наведені в таблиці 5.1.

Таблиця 5.1

Назви розділів і тем	Кількість годин	
	Всього	у тому числі

		Лекції	Практичні (семінарські)	Лабораторні (комп'ютерний і практикум)	СРС
Розділ 1. Методи обробки і перетворень в програмах трансляції					
Тема 1.1. Структура системного програмного забезпечення	4	2	–	–	2
Тема 1.2. Принципи побудови та види компіляторів	8	2	–	2	4
Тема 1.3. Автоматизація створення компіляторів	4	2	–	–	2
Розділ 2. Методи формалізації опису мов програмування					
Тема 2.1. Методи опису природних та штучних мов. Метамови	8	2	–	2	4
Тема 2.2. Породжуючі граматики	8	4	–	–	4
Тема 2.3. Класифікація формальних граматики. Побудова синтаксичних дерев	8	2	–	2	4
Контрольна робота 1	2	–	–	–	2
Разом за розділами 1-2	42	14	–	8	22
Розділ 3. Перетворення контекстно-вільних граматики.					
Тема 3.1. Методи перетворення граматики.	28	10	–	4	14
Розділ 4. Класи синтаксичних аналізаторів.					
Тема 4.1. Розпізнавач для регулярних граматики.	20	6	–	4	10
Тема 4.2. Розпізнавач для КВ - граматики.	20	6	–	4	10
Контрольна робота 2	2	–	–	–	2
Разом за розділами 3-4	70	22	–	12	36
Підготовка до заліку	8	–	–	–	8
Всього годин	120	36	–	18	66

Лабораторні заняття

Основні завдання циклу лабораторних занять є надбання студентами необхідних практичних навичок розробки та аналізу алгоритмів системних програм, розробки та налагодження системних програм з застосуванням мов високого рівня і Асемблера.

№ з/п	Назва лабораторної роботи (комп'ютерного практикуму)	Кількість ауд. годин
1	Розробка та опрацювання базової структури компілятора.	2
2	Унарні та бінарні операції.	2
3	Обробка змінних.	2
4	Вкладені конструкції.	4
5	Тернарний оператор, оператори розгалуження.	4
6	Цикли.	4
	Разом:	18

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми, що виноситься на самостійне опрацювання	Кількість годин СРС
1	Виконання завдань за темою кожного лекційного заняття (див. розділ 4) – 1 год. на 1 годину лекції	36
2	Підготовка до лабораторних занять (див. розділ 5) – 1 година на 1 годину лабораторного заняття	18
3	Підготовка до контрольних (див. розділ 9) – 2 години на кожну МКР.	4
4	Підготовка до заліку	8
	Разом:	66

Політика та контроль

7. Політика навчальної дисципліни (освітнього компонента)

При зарахування та оцінювання лабораторних робіт беруться до уваги наступні чинники:

- Повнота виконання завдання на лабораторну роботу за індивідуальним варіантом;
- Своєчасність виконання лабораторної роботи згідно графіку;
- Самостійність виконання лабораторної роботи та відсутність ознак плагіату;
- Відповіді на питання щодо змісту лабораторної роботи під час її захисту.

При оцінюванні контрольних робіт до уваги приймаються:

- Правильність та повнота виконання завдань;
- Кількість виконаних завдань в умовах обмеженого часу;
- Самостійність виконання завдань та відсутність ознак плагіату;
- Кількість спроб виконання контрольних, які передують тій, що оцінюється.

Для підготовки до контрольних студенти отримують перелік теоретичних питань та зміст типових задач, які будуть у завданнях на контрольних.

При першій та другій атестації до уваги приймається кількість лабораторних робіт та контрольних робіт зарахованих на час проведення атестації.

8. Види контролю та рейтингова система оцінювання результатів навчання (PCO)

Система оцінювання успішності студентів з дисципліни «Розробка системних програм» ґрунтується на «Положенні про систему оцінювання результатів навчання в КПІ ім. Ігоря Сікорського» (https://document.kpi.ua/files/2020_1-273.pdf), а саме Рейтингової системі оцінювання (PCO) першого типу (PCO-1).

PCO з дисципліни, семестровий контроль з якої передбачений у вигляді заліку, розробляється за типом PCO-1 і включає оцінювання заходів поточного контролю з дисципліни впродовж семестру.

Рейтингова оцінка здобувача складається з балів, отриманих здобувачем за результатами заходів поточного контролю (лабораторних робіт (R_L) і контрольних (R_K)), заохочувальних (R_3) та штрафних ($R_{\text{ш}}$) балів:

$$R_S = R_L + R_K + R_3 + R_{\text{ш}}$$

де R_L за 6 лабораторних робіт складає $6 \times 10 = 60$ балів,

R_K за дві контрольні складає $2 \times 20 = 40$ балів.

Таким чином максимальна основна сума балів за семестр складає $60 + 40 = 100$ балів.

Поза основною шкалою оцінювання передбачені заохочувальні та штрафні бали, які враховуються у загальній сумі балів, але не входять до основної шкали РСО.

Заохочувальні бали враховують відповідь на питання та виконання завдань на лекційних заняттях, якість конспекту.

Штрафні бали передбачені за несвоєчасне виконання лабораторних робіт, тобто зі запізненням відносно графіку.

Оцінювання результатів навчання здійснюється за 100-бальною шкалою з подальшим переведенням оцінок за університетською шкалою згідно таблиці:

<i>Кількість балів</i>	<i>Оцінка</i>
100-95	Відмінно
94-85	Дуже добре
84-75	Добре
74-65	Задовільно
64-60	Достатньо
Менше 60	Незадовільно
Не виконані умови допуску	Не допущено

Робочу програму навчальної дисципліни (силабус):

Складено к.т.н., доцент, Павлов В.Г.

Ухвалено кафедрою обчислювальної техніки (протокол № 10 від 25 травня 2022)

Погоджено Методичною комісією факультету ФІОТ (протокол № 10 від 09 червня 2022)